

söylemediği, yirmi yıl boyunca gözünün biri görmediği halde bunu da kimseye açmadığı rivayet edilir. Son derece mütevazı olan Harbî, derslerine katılan bazı kimselerin kendisini Ahmed b. Hanbel'e tercih ettiklerini duyunca çok üzölmüş ve bu kişileri dersine kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

Harbî, hadis rivayetini kendilerine meslek edinen kimseleri takdir eder, onların, Resûlullah'ın yapıp ettiklerini tesbite çalışan en hayırlı kimseler olduklarını söylerdi. Bid'atçılık yapanların iflâh olmayacağını belirtir ve bid'atçılardan uzak durmayı tavsiye ederdi. Onun meşhur sözlerinden biri şudur: "Her ümmetin akıllıları şu hususta ittifak etmiştir: Kadere teslim olmayan kişi hayatta mutlu olamaz".

Eserleri. 1. *Garîbü'l-hadîs*. İbnü'l-Kıftî'nin, garîbü'l-hadîs türü kitapların en değerlilerinden biri olarak kabul ettiği eser, Hulefâ-yi Râşidîn başta olmak üzere yirmi bir sahâbînin rivayetlerinde (müsnedlerinde) geçen garîb ve nâdir kelimelerin o hadisleri rivayet eden sahâbîlerin adına göre sıralanmasıyla meydana gelmiştir. İçinde garîb lugatların bulunduğu rivayetlerle onların şahidleri senedleriyle birlikte zikredildiğinden eserin hacmi büyükmüş, bu yüzden aranan kelimelerin bulunması güçleşmiştir. Eserin sadece, son cildi olduğu anlaşılan V. cildi günümüze ulaşmıştır. Süleyman b. İbrâhîm b. Muhammed el-Âyid bu cildi tahkik ederek üç cilt halinde yayımlamış (Cidde 1405/1985), Nebîl b. Mansûr el-Besâre de eserde geçen hadislerin alfabetik fihristini yapmıştır (*Fehârisü kütübî Garîbi'l-hadîs*, Beyrut 1408/1987, s. 21-42). 2. *İkrâmü'd-çayf*. Misafire ikramda bulunmaya dair çoğu merfû 132 rivayetin râvî sahâbîlerin adlarına göre sıralandığı küçük hacimli bir eserdir (Kahire 1349). Risâle Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî (Kahire 1406/1986; Beyrut 1406/1986) ve Abdullah Âiz el-Garrâzî (Tanta 1407/1987) tarafından neşredilmiştir. 3. *el-Menâsik ve emâkinü tûrukî'l-hac ve me'âlimü'l-Cezîre*. *Menâsikü'l-hac* olarak da anılan eserde Arap yarımadasının tarihî ve coğrafi durumu ele alınmakta, Mekke ve Medine'deki önemli mekânlar tanıtılmakta, çeşitli yerleşim bölgelerinden Mekke ve Medine'ye giden yollar ve bu yollar üzerinde bulunan yerler ve sular hakkında bilgi verilmektedir. Kitap Hamed el-Câsir tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1389/1969, 1401/1981). 4. *Risâle fi enne'l-Kur'ân gayru mahlûk*. Eserin bir nüshası Haydarâbâd Mektebetü'l-câmiati'l-Osmâniye-

ye'de bulunmaktadır (nr. A 499). 5. *Me-sâ'ilü'l-İmâm Ahmed*. Günümüze kadar gelmeyen eser hakkında İbn Ebû Ya'lâ'nın ondan yaptığı bazı iktibaslar sayesinde fikir edinmek mümkün olmaktadır (*Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 91-92).

Harbî'nin bunlardan başka *Delâ'ilü'n-nübüvve*, *el-Hedâyâ (el-Hidâye)* ve *s-sünnetü fihâ*, *İttibâ'u'l-emvât*, *Kitâbü'l-Edeb*, *Kitâbü'l-Hamâm ve âdâbüh*, *Kitâbü'l-İlel*, *Kitâbü'l-Kudât ve's-şühûd*, *Kitâbü'l-Megâzi*, *Kitâbü'l-Sücûd*, *Kitâbü'l-Kur'ân*, *Kitâbü'l-Teyemmüm*, *Nâsihu'l-Kur'ân ve mensûhu*, *en-Nehy 'ani'l-kizb*, *en-Nehy 'ani'l-ğybe* (*Zem-mü'l-ğybe*) adlı eserleriyle bir Kur'an tefsirinin bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Harbî, *Garîbü'l-hadîs* (nşr. Süleyman b. İbrâhîm el-Âyid), I-III, Cidde 1405/1985, nâşirin mukaddimesi, I, 17-157; a. mlf., *Kitâbü'l-Menâsik ve emâkinü tûrukî'l-hac ve me'âlimü'l-Cezîre* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1389/1969, nâşirin mukaddimesi, s. 9-256; Hatîb, *Târîhu Bagdâd*, VI, 27-40; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 86-93; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 3-7; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, I, 112-129; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 155-158; Safedî, *el-Vâfi*, V, 320-324; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 14-17; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 584-586; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 356-372; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 281-290*, s. 101-105; Süb-kî, *Tabakât* (Tanâhi), II, 256-257; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 79; İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-müesses li'l-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâşlî), Beyrut 1415/1994, I, 288, 516; II, 355, 375, 399; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 408; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, s. 7; Keş-fü'z-zunûn, I, 760; II, 1204-1206, 1383, 1413, 1419, 1424, 1450, 1471, 1830; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 188; Sezgin, *GAS*, VIII, 171-172; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 32; *Nâme-i Dânişverân-i Nâsirî*, Kum, ts. (Dârü'l-Fikr), II, 328-339; Kays Âl-i Kays, *el-Firâniyyûn*, II/1, s. 279-287; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, I, 352; Muhammed ez-Zühaylî, "İbrâhîm el-Harbî", *Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-'Arabîyye*, IV, Dubai 1992, s. 35-58; a. mlf., "İbrâhîm el-Harbî", *Mevsû'atü'l-hadâratü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, I, 70-71; J.-C. Vadet, "İbrâhîm al-Harbî", *EP* (Fr.), III, 1019; Hasan Yûsufî Eşkûrî, "İbrâhîm Harbî", *DMBİ*, II, 485-486.

M. YAŞAR KANDEMİR

HARBİYE

(حرية)

II. Mahmud zamanında 1835'te subay yetiştirmek üzere açılan askerî mektep.

Harbiye'nin bir müessese olarak kelime anlamıyla birlikte ortaya çıkışı, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından (1826) sonra askerî sahadaki yeni teşkilâtlanmayla il-

gilidir. Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîye'nin kurulması ve bu ordunun subay ihtiyacını karşılamak üzere Şehzadebaşı'ndaki Acemi Ocağı Kışlası'nda yaşları on beşin altındaki gençler için bir tâlim-gâh açılması (BA, HH, nr. 17435) Harbiye'nin başlangıcı sayılabilir. Ancak Osmanlı-Rus savaşı yüzünden bu ilk teşebbüs sonuçsuz kalmıştır. Bazı müellifler, bu mektebin kuruluşunu 1795'te Mühendis-hâne'de yapılan ıslahata kadar götürmektedir (Berkas, s. 93). Harbiye'nin kuruluşu konusunda en önemli teşebbüs 1831'de gerçekleşmiştir. Hassa Ordusu Müşiri Ahmed Fevzi Paşa, Selimiye'deki Mansûre askerleri arasından birkaç yüz kişiyi seçerek bunları bölükler halinde teşkilâtlandırdı. Yaşları on dokuz-yirmi bir arasındayken bu erlere "sıbyan bölükleri" adı verildi. Bunlara diğer erlerden farklı olarak okuma yazma da öğretiliyordu. Başarılı olanlar onbaşı, çavuş ve mülâzım rütbelerini alarak kıtalara katılıyordu. Sıbyan bölükleri Harbiye'nin temelini oluşturduğu gibi bölük erleri de ilk Harbiyeliler sayıldı.

Sıbyan bölükleri kurulurken Avrupa'daki gibi askerî okulların açılması da düşünüldü. Hüsrev Paşa, II. Mahmud'a yazdığı bir tezkirede Fransa'daki Ecole Militaire tarzında bir askerî mektebin açılmasının ve Avrupa'dan askerî öğretmen getirtilmesinin lüzumunu dile getiriyordu (BA, HH, nr. 17700-A). Teklifi olumlu bulunan padişah, uzun yıllar Avrupa'da kalmış olan Mehmed Nâmık Paşa'yı Harbiye Mektebi'ni kurmakla görevlendirdi; Ahmed Fevzi Paşa'yı da yanına yardımcı olarak verdi. Sıbyan bölüklerinde ders verdirmek üzere Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan subay istedi. Fakat Mehmed Ali Paşa, Mısır'da 1816'da kurduğu Harp Okulu'nda yetişen subayların yeterli bilgiye sahip olmadığını ileri sürerek padişahın isteğini geri çevirdi (BA, HH, nr. 23997). Çok geçmeden Mehmed Ali Paşa'nın isyan etmesi Harbiye'nin açılmasını geciktirdi. İsyandan sonra Maçka Kışlası okul haline getirilerek (BA, Cevdet-Askerî, nr. 54466) Selimiye Kışlası'ndaki sıbyan bölükleri buraya nakledildi (1834). 400 kişilik sınıflar, kütüphane, cami, hamam, hastahane, eczahane, matbaa ve mutfakla donatılan mektebin laboratuvarları için gerekli malzemeler Avrupa'ya sipariş edildi. Mektep başlangıçta Ekol Militaire (BA, Cevdet-Askerî, nr. 11039, 52259), Mekteb-i Ulûm-i Harbiyye, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye, Asâkir-i Hâssa-i Şâhâne, Mekteb-i Harbiyye-i Mansûre (BA, Ali

HARBİYE

Harbiye
Mektebi –
İstanbul

Emîrî, II. Mahmud, nr. 10003) ve Mekteb-i Hâssa gibi çeşitli adlarla anıldı. Eğitime başladıktan sekiz ay sonra II. Mahmud mektebi ziyaret etti (5 Rebülevvel 1251/ 1 Temmuz 1835). Bu ziyaret, okulun resmen açılış tarihi olarak kabul edildiği gibi adı da Mekteb-i Harbiyye olarak tescil edildi.

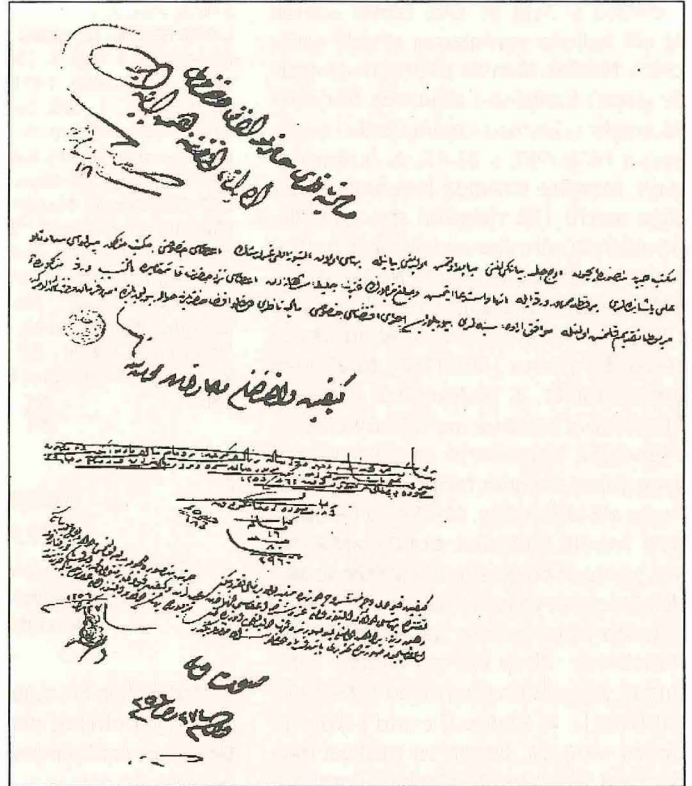
Mekteb-i Harbiyye'nin en büyük âmiri mektep nâzırı idi, ondan sonra ders nâzırı geliyordu. Harbiye'nin ilk nâzırı olan Mustafa Mazhar Bey zamanında (1834-1836) okul modern bir eğitim kurumu özelliklerine sahip değildi. Öğrenciler hiçbir eğitim almadan geldikleri için Harbiye'de ilk, orta ve lise birinci sınıf seviyesinde eğitim yapılıyordu. Dokuz yıl süreli olan eğitimin ilk sekiz yılına "birinci mektep", dokuzuncu yılına da "ikinci mektep" deniliyordu. Daha ziyade okuma yazma ve ilmi derslerinin okutulduğu birinci okulu başarıyla bitirenler ikinci okulda okumaya hak kazanıyorlardı. Burada hendese, fizik, astronomi gibi fen dersleriyle askerliğe dair uygulamalı bilgiler veriliyordu. Okuldan mezun olmanın şartları belirlenmediğinden sınıf geçme yerine yıl ve bitirilmesi gereken kitaplar esas alınıyordu. Böylece bir kitabı bitiren ikinciye geçiyor, liyakatini ispat edenler subay olarak okuldan mezun ediliyordu. Selim Satı Paşa'nın nâzirliği sırasında (1837-1841) mektepte okuyanlar "talebe" olarak anılmaya başlandı ve bunların yemek pişirme ve çevre temizliği yapma gibi hizmetleri diğer askerlere bırakıldı. Avrupa'dan askerî öğretmenler getirtilerek eğitim sisteminde önemli gelişmeler sağlandı. Piyadecilik ve istihkâm derslerine ağırlık verildiği gibi 1840'tan itibaren Fransızca zorunlu dersler arasına alındı. Arapça ve Farsça'ya da önem verilerek bu dilleri iyi bilen hocalar Harbiye'ye öğretmen olarak tayin edildi. Bunlardan biri olan Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi'nin yazdığı *Emsile-i Cedîde* ve *Mik-yâsü'l-lisân kıstâsü'l-beyân* adlı ders kitapları okul matbaasında bastırıldı. Bu

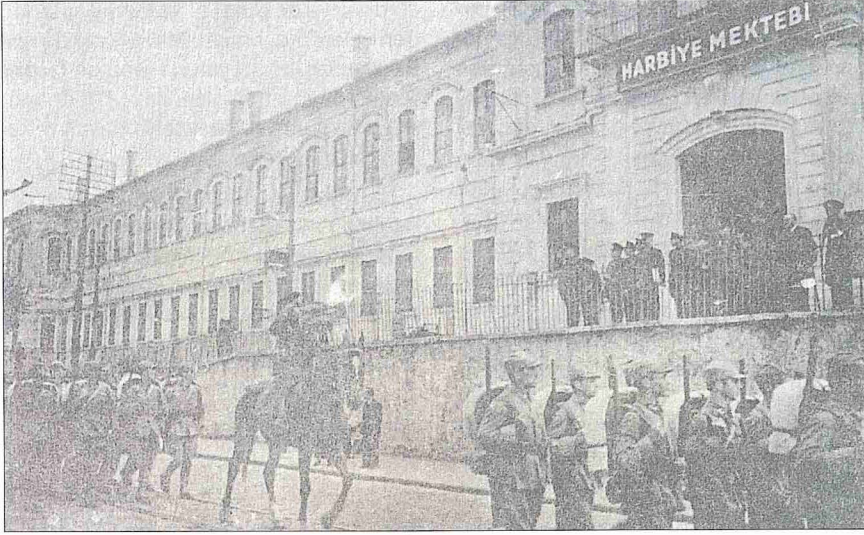
sırada başarılı bulunan altı talebeye mülâzım-ı evvel, on sekiz talebeye mülâzım-ı sâni rütbeleri verilerek mektepten mezun edildi (1841). Ancak Selim Satı Paşa'dan sonra mektep nâzirliğine getirilen Emin Paşa bu subayları, yeterli bilgi sahibi olmadıkları gerekçesiyle talebe olarak tekrar geri çağırdı.

Avrupa'da eğitim görmüş olan Emin Paşa zamanında (1841-1846) fen ve meslek derslerine ağırlık verildi. Emin Paşa, kendisi gibi Avrupa'da okumuş kimselerle Mühendishâne'de çalışan bazı hocaları Harbiye'ye alarak eğitim kadrosunu güçlendirdi. Harbiye'nin mevcut durumunu yeterli bulmayan Emin Paşa, yapılması gereken köklü değişiklikler konusunda padişahı ikna etti. Onun gayretleriyle Harbiye'ye hazırlık olmak üzere orta öğretim seviyesinde eğitim yapan askerî idâdiler

açıldı. Harbiye'deki öğrenciler imtihana tâbi tutularak (Eylül 1845) en başarılıları Harbiye, orta derecedekiler idâdî ve başarısız olanlar da ihtiyat sınıfı öğrencisi kabul edildi. 20 Mayıs 1845 tarihli padişah iradesiyle Harbiye'nin Pangaltı'da Topthane Hastahanesi olarak inşa edilen binaya taşınması, idâdînin de Maçka Kışlası'nda Harbiye'nin yerinde öğretime başlaması kararlaştırıldı. Fakat her iki okul, binalardaki tamir ve tâdilât bitinceye kadar Beşiktaş Sahilsarayındaki Çinili Köşk'e taşındı. Daha sonra binalarına geçen okulların açılışlarını bizzat Sultan Abdülmecid yaptı (10 Ekim 1846). Böylece Harbiye, orta eğitim üzerinde eğitim veren müstakil bir kurum haline geldi. Ayrıca Bosna ve Bursa'da açılan askerî idâdîlerin eğitim süresi beş, Harbiye Mektebi'ndekinin ise dört yıl oldu. Harbiye'nin ilk iki yılı müşterek iken son iki yılı piyade ve süvari şubelerine ayrıldı. Bu sınıfların üzerinde de beşinci sınıf olarak erkâniharp sınıfı oluşturuldu. Ordunun kurmay subay ihtiyacını karşılamak üzere açılan erkâniharp sınıfı, Meşrutiyet döneminde Harbiye'den ayrılarak Erkân-ı Harbiyye Mektebi adıyla müstakil bir eğitim kurumu haline getirildi.

Harbiye Mektebi 1847'den itibaren düzenli bir programa kavuştu. Prusya ve Fransa'dan askerî öğretmenler getirildi.

Harbiye
Mektebi'ne
kitap
teminiyle ilgili
bir belge
(Kurtcepe –
Balcıoğlu,
s. 286)

Harbiye Mektebi'nin Ankara'ya nakli üzerine Harbiyeliler'in 1936'da İstanbul'dan ayrılışını gösteren bir fotoğraf (Kurtcephe - Balcıoğlu, s. 301)

Mektep ilk mezunlarını 1847-1848 öğretim yılı sonunda verdi. Mezun olan yirmi dört subaydan beşi erkânıharp kolağalığına terfi ettirilip muallim vekili olarak mektepte görevlendirildi. Kırım Harbi sırasında (1853-1856) Pangaltı'daki Harbiye binası müttefik askerlerine tahsis edildiğinden Harbiye Mektebi önce Taşkışla'ya, daha sonra da Gülhane'deki Tıbbiye binasına taşındı (1858). Fransız Hastahanesi olarak kullanılan Pangaltı'daki bina yangında harap oldu. Sultan Abdülaziz tarafından yeniden inşa ettirildikten sonra Harbiye Mektebi tekrar buraya taşındı (1862).

Galib Paşa'nın okul kumandanı olduğu zamanlarda (1863-1870, 1871, 1873-1874) Harbiye'nin programı yeniden düzenlendi. Eğitim süresi dört yıldan üç yıla indirildi. Beden eğitimi derslerine ve spora önem verildi. Askerî idâdîlere öğretmen yetiştirmek üzere Harbiye bünyesinde "muavin hoca sınıfı" adıyla özel bir okul açıldı. Harbiye'yi bitiren subaylardan seçerek öğrenci alan bu okulun eğitim süresi üç yıldır. Daha çok matematik ve resim öğretmenlerinin yetiştirildiği okulu bitirenler yüzbaşı rütbesiyle öğretmenliğe başlıyordu. Okul 1868 ve 1869 yıllarında mezun verdikten sonra kapatıldı. Süleyman Hüsnü Paşa'nın kumandanlığı sırasında (1874-1875) ilk defa askerî rüşdiyeler açıldı (1875). Harbiye'de okumak için üç yıl rüşdiye ve dört yıl idâdî eğitimi alma zorunluluğu getirildi. Harbiye yine

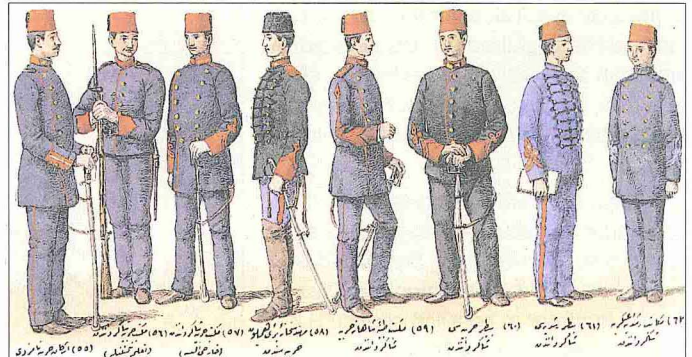
üç yıl olacaktı ve son bir yılı piyade ve süvari şubelerine ayrılacaktı. 1881'de yapılan bir değişiklikle rüşdiyeler dört yıla çıkarılırken idâdîler üç yıla indirildi. Bazı dersler hariç Harbiye'de de piyade ve süvari şubeleri birleştirildi.

II. Abdülhamid'in paşalık rütbesi verecek askerî okullar müfettişliğine getirdiği (1882) Alman Goltz Paşa Harbiye'nin eğitim sistemini değiştirdi. Teorik derslerin yerini pratik eğitim aldı. Ders kitapları yeniden yazdırıldı. Fransız etkisindeki Osmanlı askerî eğitim sistemi Goltz Paşa'nın gayretleriyle Alman etkisine girdi. Almanya'da olduğu gibi her ordu merkezinde birer Harbiye mektebi açılmasına karar verildi. 1904 yılından itibaren Edirne, Manastır, Erzurum, Şam ve Bağdat'ta Harbiye mektepleri açıldı. II. Meşrutiyet'in ilânından (1908) sonra İstanbul dışındaki Harbiye mektepleri kapatıldı. İstanbul Harbiye Mektebi de lağvedilen Me-

kâtib-i Askeriyye Nezâreti'nin yerine kurulan Terbiye ve Tedrîsât-ı Umûmiyye Müfettişliği'ne bağlandı. Askerî rüşdiyelerin eğitim süresi üç yıla indirilirken askerî idâdîlerinki üç yıla çıkarıldı. Mekteb-i Harbiyye'nin eğitim süresi de iki yıla indirildi. Tabur statüsünde iken alay statüsüne geçirildi. Vehib Bey'in kumandanlığı zamanında (1909-1912) mektep çağdaş bir eğitim kurumu hüviyetine kavuştu.

Balkan Harbi'nde bazı öğretmenlerle öğrencilerin cepheye gönderilmesi Harbiye'de derslerin aksamasına yol açtı. 1912'de imtihan yapılamadığı için ikinci sınıf öğrencileri subay olamadılar. Ayrıca mektep yeni eğitim yılına iki birinci sınıfla başlamak zorunda kaldı. Bu durum kıdemli birinci sınıflar arasında huzursuzluk meydana getirdi. Bu sırada Almanya'dan gelen askerî işlah heyeti Harbiye'de de yeni düzenlemeler yaptı. Mektep yeni kurulan Mekâtib-i Askeriyye Umum Müdürlüğü'ne bağlandı. Alman Yarbay Back von Erlich umum müdürlüğe ve Harbiye kumandanlığına tayin edildi. Harbiye birinci sınıf öğrencilerinin şikâyetlerini gidermek üzere bazı tedbirler alındı. Buna göre birinci sınıfa yeni gelenler normal eğitimlerini sürdürecektlerdi. Kıdemli birinci sınıfların ise hızlandırılmış eğitime tâbi tutulup zâbit vekili (asteğmen) olarak orduya katılmaları sağlanacaktı. Ayrıca bundan böyle idâdî mezunları Harbiye'ye gelmeden önce altı ay süreyle birliklerde er eğitimi görecektlerdi. Ancak bu kararlar uygulanmaya konulduğu sırada seferberlik ilân edildiğinden subay ihtiyacını karşılamak üzere yeni bir nizamnâme neşredildi. "Mekâtib-i Harbiyye'den Yetiştirilecek Zâbitan Hakkında Nizamnâme" adını taşıyan bu nizamnâmeye göre Harbiye son sınıf öğrencileri Temmuz 1914'te subay olarak kıtalarca gönderilecekti. Birinci sınıfın on altı aylık öğrencileri, son sınıf derslerini de kapsayan hızlı eğitimden sonra Ağustos 1914'te imtihana tâbi tutulup aynı yılın eylül ayında; bi-

II. Abdülhamid döneminde Harbiyelî kıyafetlerini gösteren bir resim (M. Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi, İÜ Ktp., TY, nr. 9393)

HARBİYE

rinci sınıfın beş aylık öğrencileri ise 1915 Mart'ında yine zâbit vekili olarak orduya katılacaklardı. Fakat bu uygulamaya geçildiği esnada I. Dünya Savaşı patlak verdiğinden birinci sınıfın kıdemsiz öğrencileri de kıdemsiz asteğmen olarak mezun edilip Harbiye Mektebi kapatıldı (4 Ağustos 1914).

Savaş başladıktan sonra Pangaltı'daki Harbiye binası yedek subay adayları için tâlimgâh yapıldı. Fakat binanın hastahane olarak kullanılmaya başlanması üzerine tâlimgâh Kartal Maltepe'deki Piyade Atış Okulu'na taşındı. Maltepe İhtiyat Zâbit Namzetleri Tâlimgâhı adı verilen bu kurum, savaş süresince yedek subayların eğitim gördükleri bir merkez oldu. Mondros Mütarekesi'nden sonra (30 Ekim 1918) lağvedilerek aynı yerde Muvazzaf Zâbit Namzetleri Tâlimgâhı açıldı. Yeni tâlimgâhın öğrencileri, Kuleli ve Edirne idâdîlerinden yeni gelenlerle, 1918 Şubat'ında idâdîyi bitirip tâlimgâha sevk edilen ve henüz bitirmeyen öğrencilerden oluşuyordu. Sayıları 600'e ulaşan yeni öğrencilerden üçer bölüklü iki tabur teşkil edilerek bunlara Muvazzaf Zâbit Namzetleri Taburu adı verildi. Sayıları 450 olan eski öğrencilerden de bir tabur oluşturularak buna da İhtiyat Zâbit Namzetleri Taburu denildi. Fakat İngilizler'in, Pangaltı'daki Harbiye binasını işgal ettikten sonra (13 Aralık 1918) Maltepe taraflarını da işgale kalkışmaları üzerine Muvazzaf Zâbit Namzetleri Tâlimgâhı Maltepe'den Bostancı'ya taşındı ve bir süre sonra da lağvedildi (5 Ağustos 1919). Aynı tarihte Bostancı merkez olmak üzere Suadiye ve Erenköy'de, Edirne ve Kuleli idâdîlerinden gelen öğrencilerden meydana gelen iki bölüklü bir tabur kuruldu ve buna Mekteb-i Harbiyye Taburu adı verildi. Bunlar Harbiye'nin birinci sınıfı kabul edildi. Lağvedilen Muvazzaf Zâbit Namzetleri Tâlimgâhı'nı henüz bitirmemiş olan eski öğrencilerden de bir tabur oluşturuldu. Ayrıca daha önceki İhtiyat Zâbit Namzetleri Tâlimgâhı'nı bitirmeyenlerden Tâlim Kıtaları adıyla bir tabur daha teşkil edildi. Bu üç karma taburdan da Harbiye Alayı adıyla bir alay kuruldu. Böylece beş yıllık bir aradan sonra Mekteb-i Harbiyye yeniden açılmış oldu.

Harbiye Alayı'nın öğrenci taburu Kuleli'de, diğer iki tabur ise Bostancı'da eğitimlerini sürdürüyorlardı. Bostancı'dakiler Kasım 1919'da asteğmenliğe yükseltildiler. İngilizler'in baskıları sonucu Harbiye Alayı Halıcıoğlu'na taşındı (20 Aralık

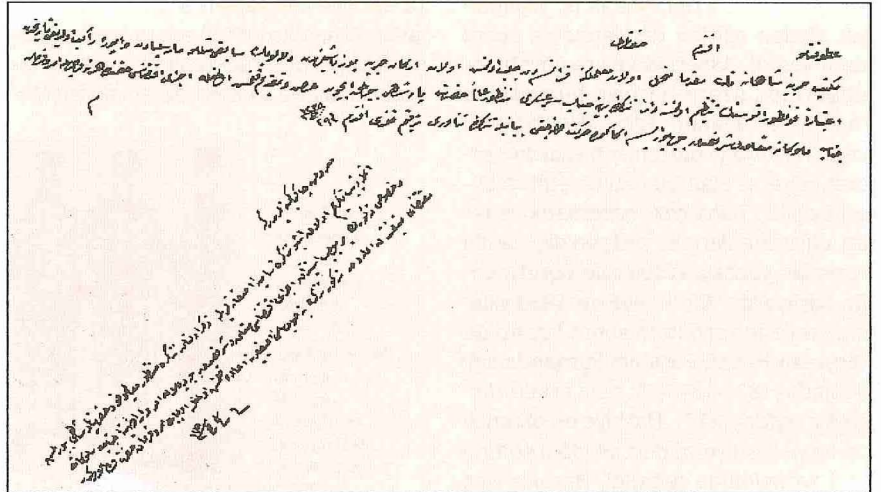
1919) ve buradaki Topçu Harbiyesi ile birleştirildi. Kuleli'den gelenler Harbiye birinci sınıf, Bostancı'dan gelen asteğmen öğrenciler ise ikinci sınıf kabul edildi. Fakat İngilizler'in burayı işgali üzerine okul bir defa daha kapandı (20 Nisan 1920). Öğrencilerin bir kısmı Kuleli'ye yerleşti; ancak İngilizler burayı da işgal edince önce Kâğıthane'de kurulan çadırlara, bir ay sonra da Eyüp'teki İplikhâne'ye nakledildi (1 Ağustos 1920). Daha sonra Maçka Kışlası'na taşınan okulun adı Zâbitan Mektebi olarak değiştirildi. Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reisliği'ne bağlı olan Zâbitan Mektebi, İngilizler'in Maçka Kışlası'nı işgal etmeleri üzerine (12 Eylül 1921) Zeytinburnu Kışlası'na taşındı ve Ekim 1922'de lağvedilinceye kadar burada kaldı.

Mekteb-i Harbiyye'nin İstanbul'da ikinci defa kapanmasının ardından öğrencilerin birçoğu Anadolu'ya geçerek Ankara'da Cebeci'de kurulan tâlimgâha katıldı. Âbidin Paşa Köşkü civarındaki barakalarda Sınıf-ı Muhtelif Zâbit Namzetleri Tâlimgâhı adıyla 15 Temmuz 1920'de açılan bu müessesenin amacı Millî Mücadele için kısa yoldan subay yetiştirmekti. Daha sonra Ankara'da kurulacak olan Harbiye'nin temelini oluşturan bu tâlimgâhın ilk öğrencileri yedek subay adaylarından, İstanbul'daki Harbiye'den ve Kuleli'den gelen öğrencilerden oluşmaktaydı. Eğitim süresinin bir yıl olduğu tâlimgâh üç devreye ayrılmıştı. Birinci devreye İstanbul'daki Harbiye'den veya daha sonra kurulan Zâbitan Mektebi'nden gelenler, ikinci devreye idâdîlerden ve üçün-

cü devreye de Kuleli'nin çeşitli sınıflarından gelenler alınmıştı. Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük rol oynayan bu tâlimgâh ilk mezunlarını Ekim 1920'de verdi, daha sonra da Mekteb-i Harbiyye'ye dönüştürüldü (1 Nisan 1923).

Harbiye'nin eğitim süresi iki yıldır. Sınıf-ı Muhtelif Zâbitan Namzetleri Tâlimgâhı ile Topçu Tâlimgâhı'nda bulunan öğrenciler birinci sınıfı teşkil edecek ve 1 Ağustos 1923'e kadar bunlar ikinci sınıfa hazırlanacaktı. Her sınıf bir bölük kabul edildi. İstanbul işgalden kurtarıldıktan sonra Harbiye Mektebi Pangaltı'daki tarihi binasına taşındı (17 Eylül 1923). Birinci sınıfa askerî ve sivil liselerden yeni öğrenciler alındı. Hava ve kara çeşitli meslek sınıflarına mensup subay adayları Harbiye'de toplandı. Ayrıca I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi dolayısıyla eğitimlerini yarıda keserek orduya katılanlar 1931'e kadar Harbiye'de eğitimlerini tamamladılar. Harbiye Mektebi İstanbul'a taşındıktan sonra ilk mezunlarını 1924'te verdi. 1931'de tabur kuruluşundan alay kuruluşuna geçirilen okulun ikinci sınıfı alayın birinci taburunu, birinci sınıfı da alayın ikinci taburunu oluşturdu. Harbiye Mektebi 24 Eylül 1936'da tekrar Ankara'ya taşındı. 1947'de alay kuruluşundan tümen kuruluşuna geçildi. 1948-1949 ders yılında eğitim süresi, ilk yıl meslek hazırlama sınıfı olmak üzere üç yıla çıkarıldı. 1951-1952 ders yılında Hava Harp Okulu Harbiye'den ayrıldı. 22 Şubat ve 20-21 Mayıs 1963 olaylarına karıştıkları için Harbiyeliler'in okulla ilişkileri kesildi. Bu se-

Harbiye'de 1278 (1861-62) yılında görevlendirilen bir Fransız muallimle ilgili belge (Kurtcepe – Balcıoğlu, s. 284)

Harbiye
Mektebi'nin
ana kapısı
üzerindeki
Şaban 1311
(Subat 1894)
tarihli
amali kitâbe

HARBİYE NEZÂRETİ

Osmanlı Devleti'nde
1908 yılında kurulan
ve günümüzde
Millî Savunma Bakanlığı'na
tekabül eden teşkilât.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra kurulan Bâb-ı Seraskerî, yarım asırdan fazla bir süre barış ve savaş zamanlarında askerî işlerin görüldüğü en üst makam olmuştur. Sultan Abdülaziz zamanında seraskerliğin işleri ikiye ayrıldı. 1863'te ikinci defa sadrazamlığa getirilen Keçecizâde Fuad Paşa'nın üzerinde Bâb-ı Seraskerî'nin hizmetleri de bırakılınca bürokratik işlerin görülmesi için Harbiye Nezâreti adıyla bir daire teşkil edildi. Bu makama serasker yardımcısı olarak Müşir Hurşid Paşa getirildi ve kendisine Harbiye nâzırı denildi. Ancak bu makam, bilinen anlamıyla bir nâzırlık değil sadece Bâb-ı Seraskerî'ye bağlı bürolardan biriydi ve gelişip teşkilâtlanamamıştı.

I. Meşrutiyet'in ilânından üç yıl sonra 1879'da Bâb-ı Seraskerî gerçek anlamda nezârete dönüştürüldü ve Harbiye nâzırı seraskerin bütün yetki ve sorumluluklarını üstlendi. Ancak bu durum uzun süreli olmadı, 1884'te tekrar eski şekline çevrildi. II. Meşrutiyet'in ilânından bir gün önce (22 Temmuz 1908) Küçük Said Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yeniden kurulan Harbiye Nezâreti varlığını imparatorluğun sonuna kadar devam ettirmişti.

Yeni kurulan bu nezâretin başına getirilen ilk nâzır Ömer Rüşdü Paşa'dır. Sadrazamlıktan sonra ikinci önemli makam özelliği kazanan Harbiye nâzirliğine önceleri en kıdemli müşirler getirilirken dönemin siyasî ve askerî çalkantıları içinde bu uygulamadan vazgeçilmiş, ferik rütbesindeki zâbitlerin tayin edildiği de olmuştur. Bilhassa İttihat ve Terakkî Fırkası'nın iktidardan döneminde Enver Paşa'nın çok genç yaşta Harbiye nâzirliğine getirilmesi âdeta yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir (Harbiye nâzirlerinin listesi için bk. TA, XXIV, 183-184). II. Meşrutiyet döneminde askerî alanda önemli yenilikler yapılırken Umum Jandarma Kumandanlığı kurulmuş ve Harbiye Nezâreti'ne bağlanmıştır.

1329 (1911) yılında Harbiye Nezâreti bünyesinde Şûrâ-yı Askerî, Tahrirat Dairesi, Şifre, Tercüme, Sicill-i Me'mûrîn ve Evrak kalemleriyle Hukuk Müşavirliği, Er-

bepile 1963 ve 1964'te Kara Harp Okulu mezun vermedi. 1963 yılında okula alınan öğrenciler 1965'te mezun oldular. Böylece 1948'den beri üç sınıflı olarak eğitime devam eden Harp Okulu tekrar iki yıla indirildi. Fakat 1970-1971 ders yılında Harp Okulları Kanunu kabul edilerek öğrenim süresi yeniden üç yıla çıkarıldı. Bundan dolayı 1970'te mezun verilmedi. 1970-1971 ders yılından itibaren fen bilimleri ve sosyal bilimlerle ilgili dersleri üniversite hocaları vermeye başladı. 1974-1975 ders yılında ise Harp Okulu da diğer yüksek okullar gibi dört yıla çıkarıldı. Öğrenciler birinci sınıfın sonunda bilimsel dallara, üçüncü sınıfın sonunda da askerî sınıflara ayrılmaya başladılar. Kara Harp Okulu, 1931'de inşaatına başlanan ve 1936'da tamamlanan Ankara'daki yeni binasında, Harbiye'den ayrılan Hava Harp Okulu İstanbul Yeşilyurt'ta, Deniz Harp Okulu Tuzla'da, 1846'da Harbiye bünyesinde açılan ve Meşrutiyet'ten sonra müstakil bir kurum haline getirilen Erkân-ı Harbiyye Mektebi de Harp Akademileri Komutanlığı adıyla İstanbul'da Levant'te varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 17435, 17474, 17474-A, 17700, 17700-A, 18037, 18272, 18555, 18617, 23997, 46385, 46425, 46425-A, 46582, 48383-Ç, 49179, 50914, 58143, 58362; BA, Ali Emîri-II. Mahmud, nr. 10003; BA, Cevdet-Maliye, nr. 13920; BA, Cevdet-Askerî, nr. 378, 5586, 8330, 8440, 9033, 11039, 13212, 15455, 20287, 37932, 52259, 54466; BA, Cevdet-Maarif, nr. 3457, 3724, 5776; BA, İrade-Dahiliye, nr. 2292, 2965, 6572, 8137; BA, İrade-Hariciye, nr. 2161, 2892, 2965, 4764, 5207; *Tuhfetü'l-ihvân: Mekteb-i Harbiyye'nin Ramî Kışlasında İlk Kuruluşu Zamanına Ait Nizamnâmesi*, İÜ Ktp., TY, nr. 6868; *Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne'de Tahsil Olunacak Ulûm ve Derslerin Müfredâtı*, İstanbul, ts.; *Mekteb-i Harbiyye-i İdâdiyye ve Rüşdiyye'deki Muallimîn Esâmisi*, İÜ Ktp., TY, nr. 9192 b; *Mekteb-i Harbiyye-i İdâdiyye'de 1298'de Mevcut Bulunan Ümerâ, Zâbitan ve Me'mûrîn ile Şâkirdânın Künyelerini Havât Defter*, İÜ Ktp., TY, nr. 9034; *Mekteb-i Cedid-i Harbiyye-i Şâhâne'nin İdâre-i Dâhiliyye'sine*

Dair Kanunnâme, İstanbul 1263; *Mekâtib-i Askeriyye Nezâreti Mekteb-i Harbiyye'de Müstahdem, Ümerâ, Zâbitan ve Me'mûrîn-i Sâirenin Defteri*, İÜ Ktp., TY, nr. 8962 b; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, IV, 109; Mehmed Esad, *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiyye*, İstanbul 1315; Lutfî, *Târih*, I, 196 vd.; IV, 168-169; V, 25; VIII, 118; Cevdet, *Tezâkir*, IV, 4, 16, 154; Ahmed Cevad, *Târih-i Askerî-i Osmânî*, İÜ Ktp., TY, nr. 4178, s. 41 vd.; Mahmud Şevket, *Osmanlı Teşkilât ve Kuyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, I, 2; a.e., İÜ Ktp., TY, nr. 9393, III, 6-8, 84-87, 145-146; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi*, İstanbul 1329, s. 258; *Mekâtib-i Harbiyye'den Yetiştirilecek Zâbitan Hakkında Nizamnâme*, İstanbul 1914; *Harbiye Mektebi Talimatı*, İstanbul 1934; *Türkiye Maarif Tarihi*, I-II, 54 vd., 501-508; III-IV, 915, 1383 vd.; *Harb Okulu Tarihçesi 1834-1945*, Ankara 1945; Ahmed Bedevi Kuran, *Harbiye Mektebi'nde Hürriyet Mücadelesi*, İstanbul 1957; Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, tür.yer.; Alâeddin Avcı, *Türkiye'de Askerî Yüksek Okullar Tarihçesi*, Ankara 1968, tür.yer.; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 93, 185, 187-191, 227; Naci Çakın - Nafiz Orhon, *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi*, Ankara 1978, III/5, s. 363 vd.; Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 82-84, 85, 179, 180, 194, 197, 244; Cemal Madanoğlu, *Anılar*, İstanbul 1982, s. 40; Nurettin Serin, *Onüç Asırlık Türk Kuyâfet Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1990, s. 122-123; Yusuf Çam, *Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askerî Okullar: Rüştiye, İdâdî, Harbiye, 1892-1902*, Ankara 1991, tür.yer.; İsrâfil Kurtcephe - Mustafa Balcıoğlu, *Kara Harp Okulu Tarihi*, Ankara 1992; Abdülkadir Özcan, "Tanzimat Döneminde Öğretmen Yetiştirme Meselesi", 150. *Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s. 461-464; *Takvîm-i Vekâyî*, sy. 99, İstanbul 1250; sy. 107 (1251); sy. 346 (1263); Tahsin Ünal, "Harb Okulu Tarihi", *BTTD*, II/8 (1968), s. 18-21; II/9 (1968), s. 21-25; II/10 (1968), s. 50-53; II/11 (1968), s. 33-41; II/12 (1968), s. 24-27; III/13 (1968), s. 17-21; III/15 (1968), s. 27-30; III/16 (1969), s. 18-21; III/17 (1969), s. 25-28; III/18 (1969), s. 20-22; IV/19 (1969), s. 44-47; IV/20 (1969), s. 61-63; IV/21 (1969), s. 59-62; IV/22 (1969), s. 72-75; IV/23 (1969), s. 76-77; IV/24 (1969), s. 61-63; *Resmî Gazete*, sy. 13.927, Ankara 15.08.1972; "Harb Akademileri", TA, XVIII, 476-477; "Harbokulu", a.e., XVIII, 478-481; D. A. Rustow, "Harbiye", *EP* (Fr.), III, 209; Tülin Çoruhlu, "Mekteb-i Harbiye", *DBİst.A*, V, 372-374.

